

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס מבוא לתושבע"פ: תקופת האמוראים וספרותה

פרופ' בנימין קצוף | המחלקה לתלמוד

An Introduction to the Oral Law: The Amoraic Period and its Literature

| 091384-01

הרצאה	סוג הקורס:
2	היקף נ"ז:
תשפ"ז	שנת לימודים:
ב	סמסטר:
יום ג, 14:00	יום ושעה
יום ג, 12:00	שעת קבלה:
binyamin.katzoff@biu.ac.il	מייל מרצה:
lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

בקורס נעניין בשאלות המרכזיות הנוגעות להתהוות, מבנה פנימי, תוכן, דרכי עריכה, ומסורות הנוסח של היצירות המרכזיות מתקופת האמוראים: התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי. נבחן את העדויות הנוגעות לשלבי העריכה של שני החיבורים, לסגנון והמינוחים האופייניים לכל חיבור, ולתולדות המסירה ועדי הנוסח שלהם, וזאת באמצעות עיון במקורות הראשוניים, בספרות פרשנית ובספרות מחקר, ובכתבי היד המרכזיים של החיבורים.

במהלך הסמסטר הלומדים יגישו שתי מטלות המבוססות על עיון השוואתי בטקסטים על פי עדי הנוסח הטובים ועל ספרות מחקר מרכזית בתחום.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הלומדים יכירו את ההקשר ההיסטורי בו נוצרו שני התלמודים ואת השאלות והגישות השונות הנוגעות לאופי העריכה של החיבורים ולזמנה.
2. הלומדים יבחנו באופן השוואתי מקורות משני החיבורים תוך עמידה על מאפייני החיבור, סוגי החומרים שיש בו, והיחסים בין המקורות.
3. הלומדים יכירו את מסורת הנוסח העיקריות של כל חיבור, את היחס ביניהן, ואת המאגרים הדיגיטליים המרכזיים בהם ניתן לעיין בהם.

מיומנויות

1. הלומדים ינתחו באופן ביקורתי טקסטים משני התלמודים תוך עמידה על ההבדלים בין מסורות הנוסח של החיבור, אופי השכבות הספרותיות השונות, ותהליכי התהוות החיבור ומסירתו.
2. הלומדים יבחנו באופן ביקורתי גישות מחקריות שונות המצויות בספרות המחקר בנוגע לדרך התהוות החיבורים, אופי מקורותיהם, וטיב היחסים ביניהם.
3. הלומדים יכירו את הכלים הדיגיטליים המסייעים ללימוד וחקר הספרות האמוראית, בהם מאגרים הכוללים תצלומי כתבי יד, טקסטים מוקלדים וספריות מחקר דיגיטליות.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מרכיבי למידה פעילה:

1. ניתוח השוואתי עצמאי של מקורות על פי עדי הנוסח הטובים של החיבורים.
2. קריאה ביקורתית של גישות שונות בספרות מחקר.
3. הכרה ושימוש עצמי במאגרים ובכלים דיגיטליים ללימוד וחקר הספרות התנאית.

הערכה תהליכית ומעצבת:

במהלך הסמסטר הלומדים יגישו שתי מטלות שיהוו חלק מן הציון הסופי. אחת תתמקד בניתוח השוואתי של טקסטים על פי עדי הנוסח הטובים של החיבורים, ושניה בקריאה ביקורתית של גישות שונות בספרות המחקר.

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה
1	ספרות האמוראים בהקשרה ההיסטורי, המקורות לכרונולוגיה של התלמוד	
2	תולדות האמוראים והשיבות בבבל	גפני, י', יהודי בבל בתקופת התלמוד, ירושלים תשנ"א, עמ' 177-184
3	דרכי פירוש המשנה	מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג, עמ' 330-337
4	המימרא – התהוות ומסירה	פרידמן, ש"י, "פרק האשה רבה בבבלי", בצירוף מבוא כללי על דרך חקר הסוגיא", מחקרים ומקורות, א (תשל"ח), עמ' 301-308
5	הסוגיא – עריכה ומבנה	תלמוד בבלי, פסחים, י ע"ב – יא ע"ב
6-7	עריכת התלמוד	מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג, עמ' 462-470
8	החומר הסתמי	הלבני, ד, "עיונים בהתהוות התלמוד", סידרא, כ (תשס"ה), עמ' 69-78
9	הוספות מאוחרות	שפיגל, י"ש, "לשונות פירוש והוספות מאוחרות בתלמוד הבבלי", תעודה, ג (תשמ"ג), 91-96
10	מסורות הנוסח ודרכי מסירת הבבלי	רוזנטל, א"ש, "תולדות הנוסח ובעיות-עריכה בחקר התלמוד הבבלי", תרביץ, נז (תשמ"ח), עמ' 1-36 פרידמן, ש"י, "להתהוות שינויי הגירסאות בתלמוד הבבלי", סידרא, ז (תשנ"א), 67-83

11	תולדות האמוראים והשיבות בא"י	גינצבורג, ל', פרושים וחדושים בירושלמי, ניו-יורק תש"א, חלק ראשון, עמ' סג-סט
12	עריכת התלמוד הירושלמי וייחודה של מסכת נזיקין	ליברמן, ש', תלמודה של קיסרין, ירושלים תרצ"א, עמ' 9-15
13	היחס בין התלמודים, תפוצת הירושלמי	זוסמן, י', "שוב לירושלמי נזיקין", מחקרי תלמוד, א (תש"ן), עמ' 55-67

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

מסקל בציון הסופי	תיאור התוצר
10% מהציון הסופי	מטלה תהליכית # 1 - ניתוח השוואתי עצמאי של מקורות על פי עדי הנוסח הטובים של החיבורים
10% מהציון הסופי	מטלה תהליכית # 2 - קריאה ביקורתית של גישות שונות בספרות מחקר
80% מהציון הסופי	מבחן מסכם

דרישות הקורס

בקורס זה יש חובת נוכחות. סטודנט ית שיעדר מעל 20% מן ההרצאות במהלך הסמסטר ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת ולא יקבל ציון בקורס. לקראת המפגשים הסטודנטים יתבקשו לעיין במקורות ולקרוא ספרות מחקר כהכנה ללימוד המשותף. חלק מן המפגשים בקורס יהיו במתכונת אסינכרונית בהם הסטודנטים יתבקשו לעיין בטקסטים על פי עדי הנוסח הטובים ובספרות מחקר העוסקת באופים של התלמודים. מספר המפגשים במתכונת זו יקבע במהלך הסמסטר.

במהלך הסמסטר הלומדים יגישו שתי מטלות המבוססות על עיון השוואתי בטקסטים על פי עדי הנוסח הטובים ועל קריאה ביקורתית של ספרות מחקר מרכזית בתחום. משקל שתי המטלות 20% מן הציון הסופי. בסוף הסמסטר יערך מבחן שמשקלו 80% מן הציון הסופי.

דרישות קדם

אין

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

ספרי לימוד (textbooks) וספרי עזר נוספים:

ספרי מבואות לספרות חז"ל

1. אלבק, ח', מבוא לתלמודים, ירושלים תשכ"ט
2. אלון, מ', המשפט העברי, ירושלים תשל"ג
3. אפשטיין, י"נ, מבואות לספרות האמוראים, ירושלים תשכ"ב
4. בלברג, מ', פתח לספרות חז"ל, רעננה תשע"ג
5. דה-פריז, ב', מבוא כללי לספרות התלמודית, תל-אביב 1966
6. מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג
7. פרנקל, ז', מבוא הירושלמי, ברעסלויא תר"ל
8. רוזן-צבי, י', ומאיר י"צ, התלמוד, תולדות הלמדנות, ירושלים 2025
9. האוניברסיטה הפתוחה, מבוא לתורה שבעל פה, תל-אביב תשנ"א, יחידות 5-7

ספרים ומאמרים בנושאים שונים

1. אופנהיימר, א', "בתי-מדרשות בארץ-ישראל בראשית תקופת האמוראים", קתדרה, 8 (תשל"ח), עמ' 80-89
2. אלון, ג', תולדות היהודים בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, תל-אביב תשי"ג
3. אסף, ש', תקופת הגאונים וספרותה, ירושלים תשט"ו
4. אפרתי, י"א, תקופת הסבוראים וספרותה, פתח-תקוה תשל"ג
5. ברודי, י', "ספרות הגאונים והטקסט התלמודי", מחקרי תלמוד, א (תש"ן), עמ' 237-303
6. ברודי, י', "סתם התלמוד ודברי האמוראים", איגוד, א (תשס"ח), עמ' 213-232
7. ברודי, י', "לתיארוך החלקים הסתמיים של התלמוד הבבלי", סידרא, כד-כה (תשע), עמ' 71-81
8. גודבלאט, ד', "התפתחויות חדשות בחקר ישיבות בבל", ציון, מו (תשמ"א), עמ' 14-38
9. גינצבורג, ל', פרושים וחדושים בירושלמי, ניו-יורק תש"א, חלק ראשון
10. גפני, י', יהודי בבל בתקופת התלמוד, ירושלים תשנ"א
11. גפני, י', "ישיבה" ו"מתיבתא", ציון, מג (תשל"ח), עמ' 12-37
12. הלבני, ד', מקורות ומסורות, מועד, ירושלים תשל"ה, עמ' 1-12
13. הלבני, ד', מקורות ומסורות, שבת, ירושלים תשמ"ב, עמ' 5-27
14. הלבני, ד', מקורות ומסורות, בבא-קמא, ירושלים תשנ"ג, עמ' 7-21

15. הלבני, ד, "עיונים בהתהוות התלמוד", סידרא, כ (תשס"ה), עמ' 69-117
16. וויס, א', התהוות התלמוד בשלמותו, ניו-יורק תש"ג
17. וויס, א', לחקר התלמוד, ניו-יורק תשט"ו
18. וויס, א', על היצירה הספרותית של האמוראים, ניו-יורק תשכ"ב
19. זוסמן, י', "ושוב לירושלמי נזיקין", מחקרי תלמוד, א (תש"ן), עמ' 55-133
20. כהן, א', "לאופייה של ההלכה הסבוראית: סוגיית הבבלי ריש קידושין ומסורת הגאונים", דיני ישראל, כד (תשס"ז), עמ' 161-214
21. לוין, ב"מ, רבנן סבוראי ותלמודם, ירושלים תרצ"ז
22. ליברמן, ש', על הירושלמי, ירושלים תרפ"ט, עמ' 7-50
23. ליברמן, ש', תלמודה של קיסרין, ירושלים תרצ"א
24. מוסקוביץ, ל', "סוגיות מוחלפות בירושלמי", תרביץ ס (תשנ"א), עמ' 19-66
25. מוסקוביץ, ל', "סוגיות מקבילות ומסורת-נוסח הירושלמי", תרביץ ס (תשנ"א), עמ' 523-549
26. מוסקוביץ, ל', הטרימינולוגיה של הירושלמי: המונחים העיקריים, ירושלים 2009
27. מוסקוביץ, ל', 'עוד על "הברייתות החסרות" בירושלמי', *PAAJR* 61 (1995), עמ' 1-21 (בחלק העברי)
28. עמית, א', "מקומם של כתבי היד התימניים במסורת הנוסח של בבלי פסחים", *Hebrew Union College Annual*, 73 (2002), עמ' לא-עז
29. עסיס, מ', אוצר לשונות ירושלמיים: מונחים, ביטויים ולשונות בפיהם של האמוראים בתלמוד הירושלמי, ירושלים 2010
30. עסיס מ', "תלמוד ירושלמי", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, ירושלים תשע"ח, עמ' 225-259
31. פרידמן, ש", "לאילן-היוחסין של נוסחי בבא מציעא", מחקרים בספרות התלמודית, ירושלים תשמ"ג, עמ' 93-147
32. פרידמן, ש", "להתהוות שינויי הגירסאות בתלמוד הבבלי", סידרא, ז (תשנ"א), 67-102
33. פרידמן, ש", "פרק האשה רבה בבבלי, בצירוף מבוא כללי על דרך חקר הסוגיא", מחקרים ומקורות, א (תשל"ח), עמ' 284-308
34. פרידמן, ש", תלמוד ערוך, הנוסח, ירושלים תשנ"ז
35. רוזנטל, ד', "עריכות קדומות המשוקעות בתלמוד הבבלי", מחקרי תלמוד, א (תש"ן), עמ' 155-204
36. רוזנטל, ד', "מסורות ארץ-ישראליות ודרכן לבבל", קתדרה, 92 (תשנ"ט), עמ' 7-48
37. רוזנטל, א"ש, "ללשוניתיה של מסכת תמורה", תרביץ, נח (תשמ"ט), עמ' 317-356
38. רוזנטל, א"ש, "המורה", *PAAJR*, 31 (1963), עמ' א-עא
39. שפיגל, י"ש, "לשונות פירוש והוספות מאוחרות בתלמוד הבבלי", תעודה, ג (תשמ"ג), 91-112

40. שפרבר, ד', "מחקרים בכרונולוגיה תלמודית – א", מכתם לדוד (עורכים י"ד גילת וא' שטרן),
רמת-גן תשל"ח, עמ' 77-85
41. Elman, Y., "The world of the "Saboraim": cultural aspects of post-redactional
additions to the Bavli", *Creation and Composition* (ed. J. Rubenstein), Tübingen
2005, pp. 383-415
42. Elman, Y., "Middle Persian culture and Babylonian sages: accommodation and
resistance in the shaping of rabbinic legal tradition", *The Cambridge Companion
to the Talmud and Rabbinic Literature* (ed. C. Fonrobert and M. Jaffee),
Cambridge 2007, pp. 165-197
43. Hauptman, J., "Development of the talmudic sugya by amoraic and post-amoraic
amplification of a tannaitic proto-sugya", *HUCA*, 58 (1987), pp. 227-250
44. Hauptman, J., *Development of the Talmudic sugya: relationship between
Tannaitic and Amoraic sources*, Lanham 1988
45. Kalmin, R., *The redaction of the Babylonian Talmud: Amoraic or Saboraic?*,
Cincinnati 1989
46. Kalmin, R., "The formation and character of the Babylonian Talmud", *The
Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 840-876
47. Kalmin, R., "The function and dating of the 'stam' and the writing of history",
Meleket Mahshevet (ed. A. Amit and A. Shemesh), Ramat Gan 2011, pp. 31-50
48. Kraemer, D., *The mind of the Talmud: an intellectual history of the Bavli*, New
York 1990
49. Moscovitz, L., "The formation and character of the Jerusalem Talmud", *The
Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 663-677
50. Vidas, M., *Tradition and the Formation of the Talmud*, Princeton 2014.